

Alta tensió l'any del canvi

EL TEMPS

El Servei Federal d'Intel·ligència alemany (BND) ha elaborat extensos informes sobre la caiguda del mur. Els agents secrets estaven ben assabentats de les entrevistes entre Gorbtxov i Honecker. En canvi, la caiguda del mur els va agafar desprevinguts.

Podria haver estat un bon colp: Erich Honecker fugí cap a l'oest i el Servei Federal d'Intel·ligència, el BND, és el primer de saber-ho. És el 7 de novembre del 1989, dos dies abans de la caiguda del mur. El BND informa la presidència del govern que l'ex-cap del SED, destituït setmanes abans, "va visitar la seva germana el 6 de novembre a Wiebelskirchen (Saarland)" i "després va continuar el viatge fins a Suïssa per fer-se un tractament mèdic".

Poc després vingué el desencant: el servei secret no fou només el primer de saber-ho, sinó també l'únic. La informació era falsa: en realitat Honecker era a Wandlitz i rep malament l'enfonsament de la RDA.

La història de Honecker i el BND és una història de tafaneria i de mala informació. Per exemple, el setembre del 89 el servei secret informà la cancelleria de Bonn en un "comunicat urgent" que el president del Consell d'Estat havia mort el 13 del mateix mes i que l'enterrament era programat el dia 24. Això esbrinaren els nord-americans, això deia el *Bild* i així és com el BND va vendre la suposada bomba. Això sí, amb l'observació a l'interior del comunicat que hi havia "dubtes considerables". I tant: Honecker visqué fins el 1994.

Mala sort? Ineptitud? O les usuals esgarrapades que se solen rebre quan hom es belluga en la foscor i en un terreny desconegut? Per a què serveix el Servei? Sobre açò es discuteix des que es va fundar. Ni tan sols la gent assabentada no era capaç de valorar quant d'eficient era el treball a la zona de la RDA. Més sorprenent encara és que el BND, a petició del setmanari *Spiegel*, haja desclassificat ara un munt de documents sobre un gran esdeveniment de la història de la postguerra: la caiguda del mur el 1989 i la fi de la RDA.

Precisament el BND, que entre els científics i els periodistes té mala fama pel seu secretisme, fent açò se situa internacionalment en el cim de la in-

vestigació històrica, lluny del KGB soviètic, de la CIA nord-americana o de l'MI6 britànic, els dossiers dels quals sobre l'any del canvi, el 89, continuen tancats amb clau. A l'arxiu federal de Coblença hi ha milers de pàgines, que són només una part dels papers de la BND sobre l'enfonsament de l'estat de SED; les actes sobre l'economia de la RDA, la Stasi o l'espionatge a l'exterior encara estan tancats. Tanmateix, així es pot valorar què sabia el servei secret, per exemple sobre l'Exèrcit Nacional Popular de la RDA (quasi tot), sobre l'ambient a la base del SED (prou) o de què va ocórrer al Politburó (quasi res).

Al conjunt documental hi ha tantes informacions falses com materials espectaculars. Per exemple, els enregistraments de la primera meitat de l'any 1990 que tractaven de Hans Modrow, aleshores cap de govern de la RDA i avui president del consell de representants dels partits d'esquerra.

Aquest defensor de la reforma gaudia des de feia temps de bona fama a la BND. "Era el nostre heroi", diu Dieter Gandersheim, responsable del departament que analitzava la "situació general" durant el temps del canvi al Servei. Però després Modrow anà a Moscou per a posar-se d'acord, el 30 de gener, amb el cap del Kremlin, Gorbatsxov. La unió econòmica i monetària trucava a la porta i el SED era a punt de perdre el poder.

Segons les informacions de la BND, Modrow va proposar al seu amfitrió l'única cosa que encara podia oferir el partit: la Stasi. Al principi es tractava de reconèixer l'administració central, responsable de l'espionatge a l'exterior, un instrument d'espionatge que "funciona eficientment" i que en aquell moment "pràcticament no s'usava"; açò ho podia posar "a la seua disposició", cita el Servei al cap de la RDA. No obstant això, els soviètics havien d'assegurar que es feien càrrec de la base material, és a dir: pagar els sous. En canvi d'això, ells també rebrien alguna cosa, diu Modrow. Però, segons els documents, el cap de govern de Berlín de l'est també volia llegar a la KGB els 260.000 treballadors oficials i extraoficials que protegien per dins la dictadura de la SED. Segons els coneixements de la BND, Modrow va seduir Gorbatsxov

EL SECRETARI GENERAL DEL SED, HONECKER, A BERLÍN. EL CAP DEL BND, WIECK, I EL CANCELLER KOHL, 1986.

amb la indicació que "una xarxa ben estreta d'agents i informadors cobria en gran mesura l'espectre de partits i oposicions a la RDA". El Servei va anotar: "Gorbatsxov s'hi va mostrar interessat".

Avui Modrow diu: "Res d'això no és veritat." Les informacions del BND són una "gran mentida". En canvi, molts treballadors de la BND creuen que el KGB havia assumit gent de la Stasi, almenys una part.

Quant a la situació i el futur de la RDA es dedueixen coses molt interessants de les converses amb el cap del Kremlin. Un enregistrament que el BND va enviar el 5 de juny del 1989 a la cancelleria i a ministeris escollits es refereix a una conversa reveladora entre Gorbatsxov i Honecker l'any abans. En aquell moment Gorbatsxov volia traure tropes soviètiques de la RDA i Honecker protestà. Però, segons les actes de la BND, el governant moscovita romangué ferm: "Cada país té la responsabilitat única i exclusiva sobre la seua seguretat interna: sota el meu govern la Unió Soviètica no intervingrà per a protegir un partit o una autoritat de la massa descontenta."

La Unió Soviètica no podia desdir-se més clarament de la doctrina Brejnev, segons la qual ningú, al bloc soviètic, no podia renunciar al socialisme real. La garantia soviètica per a la RDA havia caducat almenys un any abans de la caiguda del mur.

Tot això permet de respondre per què el canceller Kohl i el ministre d'Affers Exteriors, Hans-Dietrich Genscher, tenien el convenciment que Moscou deixaria que es produïra el canvi.

Els papers que ara hi ha disponibles provenen de la casa 103, un casalot de formigó de tres pisos, amb finestres enreixades d'acer, que hi ha al darrere del terreny de la BND a Pullach, Munic. Ací seien, la majoria de les vegades en despatxos individuals, els analistes del sector 3; al voltant de trenta s'ocupaven dels estats de treballadors i agricultors d'Alemanya de l'est.

Havien d'avaluar allò que els espies i interceptors de l'altra banda del teló d'acer els portaven o les interpretacions que es feien de la nova Alemanya. Era una feina sense gaires incentius. Només ocasionalment hi havia un viatge de feina a Washington. Els analistes no es podien trobar mai amb els agents; d'això, se n'encarregaven els interme-

diaris. No podien viatjar mai al bloc de l'est, massa perillós. Tampoc no tenien pistola.

El lligall dels documents lliurats comença a mitjan anys 80. El BND tenia fama, entre els serveis de l'oest de la seua època, de conèixer especialment bé la RDA. Però Hans-Georg, que el 1985 va assumir el càrrec de cap, conta avui que a les primeres reunions els col·laboradors afirmaven que el règim del SED tenia la seua posició "ben assegurada" i que la població de la RDA havia donat la unió per perduda. Així ho veia també aleshores l'elit política de tots els partits de Bonn.

Wieck, membre de la CDU, havia viscut, com a ambaixador a Moscou, la grisa rutina socialista. No estava pas gaire d'acord amb l'opinió general. En canvi, sí que era partidari d'indagar sistemàticament sobre què pensaven realment els alemanys de l'est del seu govern i de la idea de la unificació alemanya.

A Wieck li hauria agradat d'interrogar els alemanys de l'est que passaven les vacances a les platges del llac Balaton, a Hongria, o als bars de la costa de la mar Negra, a Bulgària. Però els seus experts en seguretat ho trobaren massa arriscat. En lloc d'això, els agents secrets de Pullach entrevistaren científics de la RDA i viatgers particulars que visitaven Alemanya de l'est, o interrogaren emigrants i exiliats. Tot incògnit, és clar.

Al BND hi havia especialistes per a conversar als trens, majoritàriament dones de mitjana edat, internament anomenades *dones interrogadores*. Alguns altres agents anaven als bars dels hotels, es feien passar per periodistes, agents d'assegurances o enquestadors, parlaven de l'equip de futbol del Magdeburg i s'assabentaven, després de la tercera cervesa, què opinava el visitant de la unificació d'Alemanya.

Es dugueren a terme unes 600 entrevistes d'aquesta mena cada mig any, completades amb informacions que els agents secrets havien tret de telefonades interceptades o de la correspondència; el BND obria regularment correu de la RDA dirigit a la República Federal. Tot era material d'anàlisi sobre la situació de la RDA.

A més es treien apreciacions sobre l'efecte inestabilitzador dels viatges

a la part occidental. A partir del 1986 Honecker deixà que els alemanys de l'est viatjaren més a la República Federal. Tal com va descobrir el Servei, la gent tornava impressionada per allò que veien a Hamburg o Stuttgart; això no obstant, prompte la impressió anava seguida de ràbia i de resignació per la situació a casa i, finalment, una fase depressiva amb baixes per malaltia que duraven setmanes. En la majoria dels casos, aquells que havien anat a occident esdevenien una causa perduda per al SED. I aquells a qui no se'ls permetia de viatjar, guardaven rancúnia al partit de l'estat, per la discriminació.

Els informes regulars del BND sobre la situació "psico-política de la RDA" reflectien un aspecte interessant de la realitat interalemanya. En un document del febrer del 1986 es pot llegir que "el pensament sobre la nacionalitat alemanya entre la població de la RDA està ben arrelada" i que només una minoria estava absolutament d'acord amb l'estat del SED. Una opinió que canvià ben poc els anys següents.

Tot i això, no es descarta que alguns informants del BND investigaren allò que el cap conservador volia sentir. La raó d'aquestes sospites és que hi ha un estudi que se cita en diversos informes del BND. Un estudi originari de l'Institut de Política Internacional i Economia (IPW) del Berlín de l'Est, redactat per encàrrec de la directiva del SED el 1988. Per tant, molts alemanys de l'est defensaven la unificació. Només un de cada deu treballadors la rebutjava.

El problema d'aquest resultat: manifestament aquest estudi no existeix. Almenys no s'ha trobat als arxius de la RDA. El qui aleshores era director de l'IPW, Max Schmidt, diu que ell no ha vist cap document semblant, a banda que aquesta mena d'investigacions no comptaven entre les tasques del seu institut. Com s'ha comprovat, en alguns altres casos el BND tenia informacions falses, però en van extraure conclusions correctes. Així, el Servei va estimar, a principi del 1989, que el nombre d'alemanys de l'est que havien sol·licitat l'eixida del país arribava a un milió i mig. Açò es basa en "informacions del servei d'intel·ligència provinents de fonts fiables". El BND veia una onada d'emigració

EL TEMPS

imminent i gran, cosa que també era certa. Únicament, que en aquell punt no un milió i mig de persones, sinó 113.500 alemanys de l'est havien sol·licitat l'eixida. El BND s'havia deixat enganyar per manipulacions internes del SED, diu Wieck.

Wieck, nascut a Hamburg, fou un dels presidents del BND que ocasionalment podien presentar informes personalment al canceller. Les entrevistes cara a cara amb Kohl solien durar vint minuts. Després hi havia una reunió amb més gent i, com que la dona de Kohl, Hannelore, aportava les impressions dels viatges privats a la RDA, que coincidien amb els coneixements del servei secret, de vegades l'ambient era prou agradable.

Però Wieck també tenia bones notícies per al canceller, que rebia crítiques a casa. Per exemple, quan el BND, el 12 de juny del 1989, va notificar que els alemanys de l'est de sobte el valoraven. Ja no veien en ell l'ultrareaccionari revengista, sinó un polític alemany pragmàtic.

La notícia degué alegrar el canceller i els seus partidaris del Servei, perquè l'analista responsable va anotar a mà: "Un informe molt significatiu que afecta l'ànim general i amb un contingut que ha atret molta atenció. [...] Hi ha

molt d'interès en els aspectes relacionats amb l'ànim general." A través de diverses notes d'acta de la cancelleria es rebutjà fàcilment l'afirmació, molt divulgada, que Kohl va ignorar l'informe del BND. D'una altra banda, allò que el Servei va explicar a Bonn, al final de l'estiu del 89, fou poc coherent. El BND va observar el 21 d'agost "una mena d'ambient de final d'una època a diverses parts de la població" de la RDA. A penes dues setmanes després, en canvi, es deia que encara "una gran part de la població era fidel al règim o bé s'hi resignaven o, com a mínim, l'acceptaven".

Amb tot, els analistes de Pullach interpretaren que la fugida en massa per Hongria era adequada com a catalitzador. L'èxode, segons ells, havia "reactivat vertaderament parts de la població que havien caigut en la resignació i la letargia". Les persones han esdevingut "preparades per al conflicte i predisposades al canvi". Això era cert. Únicament que no calia un servei secret per fer aquesta anàlisi, es podia llegir al setmanari *Spiegel*.

Com quasi tots els observadors occidentals, el servei secret subestimà l'efecte del moviment pels drets civils, que no tenia "pràcticament cap ressonància en la població", escrigué Wieck

a final de setembre en un reportatge per a Bonn. Considerava que els òrgans de seguretat tenien la situació dominada.

El BND podia escoltar la comunicació telefònica al llarg de la frontera entre les dues alemanyes amb la seua densa xarxa d'estacions de reconeixement radiofòniques. Les informacions obtingudes d'aquesta manera, els agents secrets les anomenaven *material-poll*. També s'hi contenien informes de les administracions comarcals del SED a les oficines centrals de partit. El maig de l'any del canvi, el BND va informar de "malestar ben arrelat" a la base i de "manca d'orientació i pèrdua de confiança en la direcció". Cap al final de la RDA el Servei va registrar "desconfiança i resignació, no només entre els membres de partit més comuns, sinó també entre les organitzacions de base, comarcals i fins i tot de districte".

A més, el BND posava en dubte des de feia temps que la directiva del SED lliurara el poder pacíficament. No fou fins el 3 de novembre, quan ja feia temps que els alemanys de l'est eixien a centenars de milers al carrer, que l'analista en cap de la RDA, amb el pseudònim *Schönebeck*, va informar que el SED "eventualment" hauria de posar "a disposició el monopoli del poder, tot i que encara es defensava durament".

Les fonts del BND tenien una qualitat irregular, cosa que es mostrà en el moment exacte en què el segon estat alemany va fer literalment implosió. Els analistes de Pullach estaven ben informats sobre l'Exèrcit Nacional Popular, rebien informació que fluïa des del Comitè Central i del Ministeri de l'Interior i del d'Afers Estrangers de la RDA cap a occident. L'únic lloc on no tenien accés els agents del BND –i això que una dotzena d'ells ocupaven posicions molt altes– era als cercles més estrets del Politburó, on mauraven les idees.

Tanmateix, açò no va impedir que el servei secret continuara lliurant informació restringida sobre la cimera del SED. Algunes coses eren certes, algunes altres no. Això també té relació amb el fet que la Stasi s'havia girat contra pràcticament tots els informants del servei secret, tal com admet avui el BND. Separar la veritat de la desinformació fou una tasca ben difícil en

aquest embolic. Per exemple, al juliol Erich Honecker va haver d'abandonar la cimera del Pacte de Varsòvia a Bucarest abans d'hora. El BND va comunicar una "indisposició lleu" de Honecker, de 76 anys d'edat, que també es podria haver tractat *in situ*. Conclusió: si el cap del SED, aïllat políticament, no va tornar a casa no fou per motius de salut, sinó per "estalviar-se el clima desagradable del congrés".

Però Honecker estava realment malalt i va haver de ser operat de la vesícula biliar. L'actuació del BND no va millorar: a l'agost Wieck va informar Bonn que Honecker patia càncer de pàncrees, una malaltia inguarible i molt dura. Si això hagués estat cert, Honecker no hauria sobreviscut l'any 1989.

Foren temps d'inquietud per a la RDA i per als agents i analistes a Pullach. Honecker tornà al Politburó a final de setembre, i poc després Wieck va comunicar que hi havia una "indicació provinent de fonts competents" segons la qual el secretari general del SED volia introduir reformes a la RDA i que Gorbtxov havia pressionat Honecker. Ulrich Schwarz, que aleshores era corresponsal de *Spiegel* a Berlín de l'Est, havia escrit en aquell moment que "Honecker tenia els dies polítics comptats".

Dues setmanes després, el BND tornava a tenir contacte amb allò que passava a l'altra banda del mur. El Servei comptava amb "conseqüències personals a l'elit del SED, que possiblement incloïen Honecker".

Efectivament, l'endemà, el 17 d'octubre, els companys del Politburó demanaren la dimissió del vell i senil Honecker. Aquella mateixa nit, Honecker, nascut al Saarland, arrebregava el seu escriptori.

L'elit del BND va saber com s'havia desenvolupat açò gràcies a una telefonada intervinguda, que dos membres de l'elit mantingueren l'endemà de matí: l'esposa –A per als agents del BND–, que era a Berlín de l'Est, estava informada; el cònjuge –B– era a Rostock i ho anava entenen a poc a poc.

El Comitè Central havia de confirmar aquella vesprada la caiguda de Honecker i l'esposa estava inquieta:

"A: Segurament encara no ho saps. Però no vull parlar clarament per te-

lèfon. Podem sopar avui amb una ampolla de xampany o de vi. [Parla amb cautela, mesurant les paraules.]

B: Entesos.

A: Hi haurà una única cosa per a celebrar.

B: Bé.

A: Tot és nou.

B: Bé. Ací esperem ansiosos que passe alguna cosa. Però, és clar, també estem indecisos.

A: Sí, és clar, i és per això. Crec que açò us [...] completament i intenta durant el dia, ehem, absolutament tot i és molt seriós.

B: Aquest matí ja he sentit que ahir els estudiants a...

A: No, no. Em referesc a tot i és molt seriós. [Parla a poc a poc, amb insistència; sona convençuda.]

B: Bé.

A: D'acord, lletrejaré *directius*. D-I-R-E-C-T-I-U-S.

B: D'acord, amor.

A: Tinc la pell de gallina. Esperem que vaja bé.

B: Sí. [...]

A: Amor, com que has patit tant per culpa d'això, pensava que t'ho havia de dir immediatament.

B: Molt bé, nina."

Açò és tot un document del canvi de poder en una dictadura. A la nit A i B podien destapar les ampolles. L'era Honecker s'havia acabat.

El seu successor fou Egon Krenz, que des de feia anys havia estat el príncep hereu de Honecker. També al BND havia estat considerat un dels favorits per a la successió del secretari general del SED. Consideraven Krenz "flexible i pragmàtic". Però què significava això, quan cada dia eixia més gent al carrer per exigir la fi de la dictadura del SED?

El BND no ha cedit l'informe personal de Krenz. De les carpetes de l'arxiu federal només es pot extraure un detall i, si és cert allò que hi diu, no fa cap bé a Krenz. Segons el document, Krenz, després de morir si mare el 1975, va intercedir personalment per retardar l'autorització d'entrada al país que necessitava la seua germanastra, que vivia a la República Federal. Sa germana no havia d'acudir a l'enterrament a la RDA, Krenz ho desmenteix. Ell deia que això era una "informació

Alemanys eufòrics el 9 de novembre del 1989 damunt el mur de Berlín.

falsa", perquè no tenia contacte amb la família des del 1957 i ni tan sols sabia "que ella tinguera cap intenció d'anar a l'enterrament".

Sorprenentment, Krenz isqué ben parat del BND. "Era un poc com el nostre portador d'esperança", recorda Gandersheim. Durant molt de temps el BND va creure que gràcies a Krenz ni la policia ni els grups de milícies ni la Stasi ni l'Exèrcit Nacional Popular no dispararen contra la massa durant la gran manifestació a Leipzig del 9 d'octubre. Però el successor de Honecker no hi va tenir res a veure.

El BND també pensava que l'obertura del mur el 9 de novembre fou mèrit del nou secretari general del SED. Però ací la directiva del partit havia planejat una cosa totalment diferent al caos jovi-al que hi va haver aquella nit de les nits. El partit hauria volgut que els alemanys de l'est hagueren pogut viatjar a occident després d'un període de transició i amb un procediment ben ordenat; es concediria des de dalt com un dret de gràcia, amb una autorització policíaca, i òbviament amb la possibilitat de ser denegat en qualsevol moment.

Tanmateix, el membre del Politburó Günter Schabowski, a la seua llegendaria conferència de premsa la nit del 9 de novembre, va donar a entendre que es podia passar a l'altra banda immediatament. De seguida milers de berlinesos de l'est s'amuntegaren als passos fronterers i demanaren ben alt i ben

clar que els obriren. Els soldats fronterers, desconcertats i sense instruccions, finalment acabaren cedint.

El BND comunicà el 10 de novembre de 1989 a Bonn: "Per tal de trobar una sortida a la riuada de fugitius, el SED va obrir inesperadament la frontera occidental la nit del 9 de novembre, cosa que aprofitaren nombrosos alemanys per visitar l'altra part d'Alemanya [...] Aquesta mesura vertaderament sensacional és el pas més radical que Krenz ha fet fins ara, amb el qual busca guanyar-se la confiança de la població."

Cap responsable del BND d'aleshores no s'atreveix a afirmar avui que el Servei estava, al voltant del 9 de novembre, en el punt culminant de la seua funció.

Quan va caure el mur, Kohl i Genscher eren a Varsòvia en una visita estatal, i no se n'esperaven res. El cap del servei secret, Wieck, era a Washington en un viatge de feina. Es va assabentar de la caiguda del mur per la televisió, a l'habitació de l'hotel.

De seguida va telefonar a Pullach. Allí alguns experts en la RDA s'havien reunit davant la pantalla i reconegueren al seu cap que "a nosaltres també ens ha agafat de sorpresa".

Aquesta informació era certa. Amb absoluta seguretat.

Klaus Wiegrefe

©Der Spiegel-EL TEMPS

Traducció de Beatriu Vallès